

på Kappelle-Backa som är en Åås, seendes uth som en Muur och ligger på Fagerheeden wid Hije Måssa ute med Landzwegen, har fordom stått En Steen medh Runske bookstäfwer beskrifwen, hwilken nu är sönderslagen att man ingen rättelse om skriftens inhåld fatta kan.»

317. Öja backe, Flens sn, Villåttinge hd.

Pl. 13: B 826.

Litteratur: B 826, L 911. — Ransakningar 1667—84; J. Peringskiöld, Mon. Sud.

Avbildning: Peringskiöld a. a. (och B 826).

I *Ransakningarna* lämnas följande uppgift: »Opå Öja Backe finnes ehn Runestehn mz Skriff opå, och några långa Vprättade Steehnar». Stenen har avbildats av Peringskiöld; platsen uppges vara: »Emellan Lijdh och Öija i Fleen Sochn»; i *Bautil*: »Öja Backa». Senare uppgifter saknas, och sannolikt är stenen förkommen.

Toppen av stenen var avslagen, då Peringskiöld gjorde sin teckning. Stenens höjd var ungefärligen 1,50 m., bredd 0,80 m.

Inskrift:

: sikeuatr : ri in : at : sun sin : olaf

Sigvatr r[æisti stæ]in at sun sinn Olaf.

»Sigvat reste stenen efter sin son Olov.»

Mansnamnet *Sig(h)vatr* är tämligen riktigt belagt; se ovan Sö 1, 26, vidare Öl 41, L 1632 Uglums kyrka, Västergötland, och följande uppländska inskrifter: L 157 Forkarby, Bälunge sn, L 285 Bro, Edsbro sn, L 79 Ingle, Tibble sn, L 461 Lindö, Vallentuna sn, L 465 Mällösa, Vallentuna sn, L 511 Ånsta, Skepptuna sn, L 591 Ösbygarn, L 651 Hagby, Täby sn.

Anm. I *Bautil*, s. 234 finnes under »Fleens Sockn» som nr 827 upptagen bilden av runstenen Sö 306. Tydligt beror det på felläsning av namnet Slem, d. v. s. Salem. — Enligt en äldre, osäker uppgift skulle en mycket skadad runsten ligga som tröskel i Öja.

318. Sund, Helgesta sn, Villåttinge hd.

Pl. 158, 159. Pl. 13: B 825.

Litteratur: B 825, L 914. — J. Peringskiöld, Monumenta Sudermanniae; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 244; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 10; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 190 f.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. (och B 825); Dybeck a. a. (pl. 53 b); Brate 1904 (ATA).

Runstenen stod enligt Peringskiöld »på Sundz backa wid Bågen Siön». Om dess senare öden är ingenting bekant. Vid 1800-talets mitt var den sönderslagen i flera delar, och dessa voro inlagda i grunden till ett svinhus. Då Dybeck 1856 besökte platsen, visade en gammal man honom ett stycke med runorna **turukn**, och efter ytterligare något sökande fann han toppstycket med inskriften **pi × i × bagi × harmtaup × mukin × gup × hial**. Dybeck avbildar endast detta senare stycke, och egendomligt nog tycks han ej ha observerat, att på det andra stycket fanns utom runorna **turukn** även inskriftens slut **bi + ant + paira + auk + gus + mopir**. År 1898, då Brate första gången besökte Sund, lågo de båda fragmenten fortfarande kvar i grunden till svinhuset, med inskriften på stenens vänstra sida synlig. Brate ombesörjde, att de blevo framtagna, varvid även framsidans

eller fsv. *Golve*, *Gulve*, eller att det, såsom Bugge föreslår, kan vara besläktat med mansnamnet *kufi* L 903, 1405, 1409. G. Storm har, efter anvisning av Bugge, i uppsatsen *Kylfingerne i Egils saga* (i: *Akademiske afhandlinger til S. Bugge*, 1889, s. 73 f.), sammanställt namnet på de uppländska runstenarna med appellativet isl. *kylfingar* i Egils saga (kap. 10). Det berättas där om den färd, som Þórulfr Kveldulfsson på Harald Hårfagers uppdrag företog från södra Hålogaland upp i lappmarkerna för att driva handel med lapparna och å den norske konungens vägnar uppbära »finnskatten». Därunder stötte han uppe på fjället samman med *kylfingar*. Dessa hade kommit österifrån, säges det, och de drevo ävenledes handel med lapparna. Torulv dräpte nära hundra av dem och tog ett stort byte. Kylfingarna utgjorde sålunda en stor expedition, ute i samma syfte som Torulvs egen och norrmännens konkurrenter om handeln och inflytandet bland lapparna. Enligt Storm betecknar dessa *kylfingar* i Egilssagan sveakonungens syssломän bland lapparna i Nordskandinavien, föregångare till medeltidens birkarlar.¹ Av flera forskare har vidare Egilssagans *kylfingar* sammanställts med namnet Κούλπιγγοι, som förekommer i ett par bysantinska urkunder från senare delen av 1000-talet vid sidan av Πῶς och Βάραγγοι som beteckning för kejsarens nordiska legotrupper.² Detta Κούλπιγγοι återigen är uppenbarligen identiskt med beteckningen *kolbjager* (КОЛБАГИ) i den ryska lagen från 1000-talet (»Russkaja Pravda»). Liksom i de bysantinska källorna Κούλπιγγοι och Βάραγγοι förekommer här *kolbjager* i kombination med *varjager*, varingar. Både *kolbjager* och *varjager* åtnjoto vissa juridiska företräden framför den övriga befolkningen: en *varjag* eller en *kolbjag* behövde endast avlägga ed, då andra måste styrka sitt käromål med vittnen. Av stort intresse är, att i den ryska rättsboken såväl *varjager* som *kolbjager* uttryckligen betecknas som hedningar. Att det ryska *kolbjag-* (< **kūlbæg*-) och det bysantinska Κούλπιγγοι skola härledas av det nordiska *kylfingar* har först uttalats av P. A. Munch.³ Det har sedan bekräftats av ett stort antal slavister och kan numera betraktas som ett säkert faktum.⁴ De ryska och bysantinska källornas förbindelse av *kolbjager*, Κούλπιγγοι, med *varjager*, Βάραγγοι, tyder likaledes bestämt på att det är män av nordiskt (svenskt) ursprung som avses. Ordet *kylfingar* ingår också, såsom F. Miklosich har visat⁵, i några ryska ortnamn i trakten av Tichvin och Pskow, sålunda på ömse sidor om Novgorod, vittnande om en nordisk bebyggelse under vikingatiden. Härmed bör sannolikt sammanställas, att *Kylfingaland* i en liten världsbeskrivning, som i något växlande form ingår i tre isländska handskrifter, omtalas som ett annat namn på *Garðaríki*: *Kylfingaland*, þat kǫllum vér Garðaríki.⁶ *Kylfingar* uppträda sålunda under vikingatiden som svenska köpmän och skattekrävare i Lappmarkerna, som kolonister och privilegierade medborgare i Novgorod och vid varingarnas sida som kejserliga legotrupper i Konstantinopel. Den ursprungliga innebörden av ordet är emellertid i flera avseenden oklar. Tyvärr få vi ingenstades någon upplysning om vari skillnaden har bestått mellan varingar och kylfingar; båda äro i de grekiska urkunderna etnografiska beteckningar, sidoordnade med exempelvis franker och saracener. Formellt är *kylfingar* utan tvivel en avledning av isl. *kolfr*, fsv. *kolver*, m., som

¹ Jfr även A. Schück, *Studier rörande det svenska stadsväsendets uppkomst och äldsta utveckling* (1926), s. 81. P. A. Munch antog, liksom senare också A. Bugge (i: *Nordisk tidskrift* 1906, s. 582), att *kylfingar* i stället ha varit skattekrävare från Novgorod.

² *Bibliotheca Graeca Medii aevi*, ed. K. N. Sathas, 1 (1872), s. 53, 64.

³ *Det norske folks historie* 1: 1, s. 487.

⁴ Se bl. a. V. Thomsen, *Ryska rikets grundläggning genom skandinaverna* (1882), s. 112 (*Samlede afhandlinger* 1, 1919, s. 386): »Ryska *kolbjag*, benämning på en viss del af den nordiska befolkningen i Ryssland... = fornnorska *kylfingr* (Egils saga 10); sannolikt egentligen benämning på den lägre allmogen eller landtbefolkningen, som i forntiden blott var beväpnad med klubba (*kylfa*).»

⁵ F. Miklosich i *Archiv f. slavische Philologie* 10 (1887), s. 3 f.; se även M. Vasmer, *Wikingerspiren in Russland* (i: *Sitzungsberichte d. Preussischen Akademie d. Wissenschaften*, Phil.-Hist. Klasse, 1931), s. 13, 15 (659, 661). Jfr om *varjager* i ryska ortnamn i Novgorod-området R. Ekblom i *Archives d'Études Orientales* 11 (1915).

⁶ *Alfræði íslenzk* 1, utg. av K. Kålund, 1908, s. 8.

vanligen betyder 'pil', eller möjligen av isl. fsv. *kylfa*, f., 'klubba'. Ordet kan alltså ha betytt 'bågskyttar' eller 'klubb-beväpnade män'. Emellertid har redan Munch¹ fäst uppmärksamheten på den betydelse isl. *kolfr* har i sammansättningen *hjúkolfr* 'Samling, Sammenkomst af flere Mennesker i et Hus til selskabelig Glæde'. Han vill tolka *kylfingar* ur det enkla *kolfr* i en likartad betydelse; efter den klubb eller budkavle, som användes för att sammankalla medlemmarna, fick ordet självt betydelsen 'sammankomst, gille, förbund'.² Samma mening har uttalats av K. B. Wiklund³, och den har nyligen med nya skäl hävdats av slavisterna A. Stender-Petersen och R. Ekblom.⁴ — Vad nu det fornsvenska personnamnet *Kylfingr* angår, kan det givetvis vara ett ursprungligt tillnamn, 'mannen med pilarna, pilskytten' eller 'mannen med klubban, klubb-bäraren', men det kan också — såsom Storm menar — närmast utgå från folkbeteckningen *kylfingar*, sålunda betyda 'en av kylvingarna'. I så fall har *Kylfingr* som mansnamn en parallell i runstenarnas *Væringr* (Ög 68, 111).

Holmgæirr är ett tämligen vanligt mansnamn under vikingatiden (E. Wessén, *Nordiska personnamn*, s. 105) och medeltiden. — Namnet *Vræidr* är känt från två andra sörmländska inskrifter, Sö 8 och 21, och dessutom från en i Uppland (L 293 Örby, Rasbo sn) och en i Västmanland (L 996 Anundshögen, Badelunda sn). — Däremot är kvinnonamnet *Viborg* enastående i runmaterialet. Från medeltiden känner Lundgren-Brate ett belägg (från Östergötland, 1382). Det motsvarande västnordiska *Vébiorg* är endast känt som namn på en sköldmö i Bråvallakvädet.

Att i **bagi** måste åsyfta sjön Båven, har först framhållits av Bugge. Gården Sund ligger vid en vik av denna sjö, och avståndet från den kulle, där runstenen står, till stranden är endast ett par hundra meter. Namnet Båven skrives i äldre tid *Bågen*; Hellquist anför (*Svenska sjönamn*, s. 77) belägg från 1663 och 1747. Det härledes av Bugge från ett adjektiv motsvarande isl. *bágr* 'hinderlig, slem, farlig', »der f. Ex. kan bruges om en Sjö, der er slem at fare over»; jfr no. *båg* (t. ex. *bågt veder*), sv. dial. (Norrl.) *båg* 'envis, tvär, oböjlig, halsstarrig; retsam', ä. da. *bag* 'ogynnsam, hindrande'. Hellquist anser Bugges tolkning vara evident riktig; han hän-

¹ *Annaler f. nordisk Oldkyndighed* 1857, s. 230 f. och *Samlede afhandlinger* 3 (1875), s. 437 f.

² Han sammanställde *kylfingar* med förklaringen av *væringjar* som 'edsbröder' och tänkte sig, att både kylvingar och væringar hade varit fasta krigarkårer i de ryska furstarnas tjänst.

³ K. B. Wiklund i: *Västerbottens län*, utg. av P. A. Lindholm (1926), s. 50: »Namnet *kylfingar* är rent nordiskt och betyder 'klubbmän'. Man får därvid icke så mycket tänka på klubbor såsom vapen utan i stället på seden att sammankalla medlemmarna i de sammanslutningar, som för allehanda ändamål, även kommersiella, funnos överallt i Norden, medelst kringsändande av en 'kolv', d. v. s. en pil med klubbformig spets eller en liten klubb såsom budkavle».

⁴ A. Stender-Petersen i *Acta Philologica Scandinavica* 7 (1932), s. 131 f.: »Die *kylfingar* waren nichts andres als mitglieder eines *kolfr*, eines vereins von leuten, die in einem bestimmten verhältnis zu einander standen und durch irgend eine ziel- und zweckgemeinschaft miteinander verbunden waren... Die *kylfingar* waren somit sicher nichts andres als mitglieder eines bestimmten handelsökonomischen vereins, einer genossenschaftlichen handelsorganisation, die wenigstens zum teil das kaufmännische risiko des einzelnen übernahmen.» R. Ekblom i *Zeitschrift f. slavische Philologie* 10 (1933), s. 10 f.: Liksom *væring* betyder 'edsbröder', så betyder *kylfing* »allem Anschein nach einfach 'Gildebruder, Klubgenosse'... Man kann die Frage aufwerfen, ob nicht die einzigartige Kraft, welche die wenigen Nordländer während der Wikingerzeit entfalteten, und insbesondere die Erfolge, die sie in Osteuropa errangen, zum grossen Teil auf einer gut durchgeführten Organisation beruhten, bei der das Verbandswesen eine hervorragende Rolle spielte.» Trots den mycket tankvärda motivering som givits, förefaller det ovisst, om man för tolkningen av *kylfingar* bör utgå från en helt sekundär betydelse av grundordet, en betydelse som, ehuru den alls icke är belagd annat än i en sammansättning, måste antagas ha funnits tidigt under vikingatiden. — En annan, men med säkerhet oriktig, mening om innebörden av ordet *kylfingar* har framställts av B. Briem (i: *Acta Philologica Scandinavica* 4, 1929, s. 40 f.). Det skulle vara en skandinavisk översättning av ett finskt folknamn *Vadja*, *Vadjalaiset*, betecknande voter-nas stam, som under vikingatiden bodde i trakten av Novgorod. I deras språk fanns ett ord *vadja* 'påle, stång', med vilket folknamnet har sammanställts (bl. a. av V. Thomsen). Skandinaverna i Ryssland skulle ha på sitt språk återgivit detta folknamn med *kylfingar*, och detta ord skulle sålunda vara beteckning för män av finsk, icke nordisk nationalitet. Jfr kritik av Stender-Petersen a. a., s. 183 f. och M. Vasmer i *Zeitschrift f. slavische Philologie* 8 (1931), s. 120 f.

visar till att »sjön har en ytterst oregelbunden form med många djupt in i landet inträngande vikar, hvilken tydligen gifvit upphof till namnet». Sannolikare är väl emellertid, att namnets innebörd får sökas i den riktning som Bugge gjort: »den besvärliga, den farliga sjön».

Om formen **turuknapi**, med parasitvokal, se A. Kock, *Svensk ljudhistoria* 4, s. 427 f. och R. Kinander Sm 10. Intressant ur språkhistorisk synpunkt är formen **mukin**, med genomfört **u**-ljud (jfr A. Kock a. a. 1, s. 60, *Umlaut und Brechung*, s. 186, 200; Ad. Noreen, *Altschwedische Grammatik* § 65).

Att runsten blivit rest över en man, som omkommit genom drunkning, finns flera exempel på: Sö 83, L 553 Näsby, Odensala sn (Uppl.), L 1406 Nöre, Dalums sn (Västergötl.). *Harmdauð mykinn* står i viss mån självständigt, som en apposition till den föregående satsen *hann drunknaði i Bagi*; men det kan givetvis ock uppfattas som en innehållsackusativ till *drunknaði*. För uttrycket *harmdauð mykinn* jfr Sö 55 *var til Ænglands ungr drængr farinn, varð þa hæima at harmi dauðr*.

Bugge tillbakavisar med rätta Brates förslag att uppfatta senare delen av inskriften som versifierad.

319. Sannerby (nu Stäringe), Årdala sn, Villåttinge hd.

Pl. 160. Pl. 13: B 824.

Litteratur: B 824, L 912. — Ransakningar 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta Sudermanniae, Vita Theodorici*, s. 489; P. Dijkman, *Historiske Anmærkninger* (1723), s. 141 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (Fm 60) 1, s. 343; N. R. Broeman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 168; E. M. Fant, *Samling om Södermanland* (hs S 113 i Uppsala Univ.-Bibl.); J. H. Schröder, *Södermanlands Fornminnen* (hs S 115 i Uppsala Univ.-Bibl.); E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10: 1), s. 189.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. (och B 824); Brate 1898 (ATA).

I *Ransakningarna* omtalas följande »Gambla Monumenter vthi Åhrdala och Forssa. 1. Finnes en steen högh ståendes wijdh Stäringe Stall, medh Runebookstäfwer; den Öfwerst Dalebärg besichtigat hafwer. 2. Wijdh Sannerby i Åhrdala Sochn, står en steen, wijdh pass 1 1/2 aln högh, medh Runebookstäfwer och stort Kors mitt på emällan bookstäfverna . . . » Den senare stenen omtalar Peringskiöld på följande sätt: »På Sannerby backe i Åhrdala Sochn, hafver iag 10 Åhr sedan igenfunnit en lijten Runsteen af marmorachtigt ämne i hedna tijder uthuggen uthi en Skiöldz form med den store Thors och Odens märke . . . » Dessa äro de enda uppgifter, såvitt jag känner, om stenens ursprungliga plats. Vad som menas med »Sannerby backe» är icke så lätt att närmare bestämma, men uttrycket »wijdh Sannerby» visar, att platsen får sökas icke långt från Sannerby by. Någon gång under 1700-talet har stenen blivit flyttad till Stäringe. Prästen Olof Thavenius omtalar den i sin redogörelse för Årdala fornminnen 1799 (i Fants *Samling om Södermanland*): »vid Sannerby, nu mera flyttad till Stäringe». J. H. Schröder säger i *Södermanlands Fornminnen*, sedan han omtalat Stäringe-stenen (Sö 320): »Här fann jag ock en annan märkelig Runsten som dock sluteligen fanns reda på i Bautil N° 824, således flyttad från Sanneby till Stäringe . . . Begge Runstenarne, som nu voro vårdslöst lagde vid sjöstranden ämnade ägaren låta uppresa på något tjenligt ställe vid gården, hvartill jag styrkte ju förr ju häldre.» År 1882 funnos båda runstenarna »stående i en bergbacke bakom smedjan», kallad Stallberget, ett stycke NV om herrgården och ej långt från stranden av sjön Uren. Enligt en sägen skulle de tidigare ha stått på Kumlabacken rakt N om gården, mellan vägen till Årdala och Urens sydöstra strand. På begäran av överdirektören Elis Sidenbladh medgav Riksantikvarien detta år stenarnas flyttning till en lämpligare plats i västra delen av parken (brev från E. Sidenbladh till Riksantikvarien ^{30/7} 1882, ATA).